

ДЕРЖАВА І МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Валентина Кравчук,

*здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Київського національного університету ім. Тараса Шевченка,
викладач кафедри історії держави і права
Тернопільської академії народного господарства*

Суть громадянського суспільства при всьому багатстві його можливих понять і визначень полягає в тому, що це є спільнота, об'єднуючою основою якої стає свобода виявлення творчого потенціалу громадянина в єдиному для всіх правовому полі [1]. Громадянське суспільство – атмосфера волі, свободи, ініціативи, самодіяльності, самореалізації індивідів [2, с. 17]. Однією з найхарактерніших рис громадянського суспільства є існування певного прошарку між особистістю, ринком і державою, прошарку «громадськості», що може об'єднуватися і відстоювати певні свої інтереси перед державою, оскільки окремому індивіду важко захищати свої права та інтереси. За допомогою створених суспільних організацій люди можуть разом ефективно реалізовувати та захищати свої права, здійснювати свободи, задовольняти свої інтереси.

В Україні, в умовах становлення громадянського суспільства, дуже важливим є розвиток громадських організацій як важливого інституту громадянського суспільства, особливо молодіжних, оскільки молодь, з її ще нереалізованим духовно-творчим потенціалом, є і, гадаємо, завжди буде найперспективнішою, найенергійнішою частиною суспільства. Так, студентські страйки, голодування, студентська революція на майдані Незалежності – це, власне, і можна вважати першими паростками громадянського суспільства в Україні [3, с. 18].

Саме молодь, не залякана репресіями часів тоталітаризму, вільна від радянської спадщини, критична і з законними претензіями на провідне місце у суспільстві, може відкрито висловлювати своє незадоволення існуючим режимом чи державною політикою, будь-якими негативними явищами. А отже, цілком зрозумілою стає поява молодіжних організацій, які ведуть боротьбу з корупцією, із зловживаннями посадових осіб тощо. Все це свідчить про активну громадянську позицію молоді, а також про невідворотність обов'язку держави відповідати за свою політику.

Розвиток суспільства значною мірою залежить від того, чи використовується такий дієвий чинник суспільно-політичного функціонування, як молодіжні громадські організації в процесі державотворення і побудови справжнього громадянського суспільства. Адже, що б не прогнозували аналітики, майбутнє України буде таким, яким його зроблять ті, хто

сидить нині за студентськими та учнівськими лавами. Цю тезу підтверджує і вислів діяча древньої Спарти Лікурга, який казав, що «держава, яка не має молоді, – не має і майбутнього» [4, с. 314].

Цій тематичі присвячено низку досліджень, серед яких стаття В. Головенька, котрий аналізує молодіжний рух української діаспори [5]; Ю. Криворучка, який вважає молодь суспільним чинником формування громадянського суспільства України [4]. Науковий пошук у цій сфері здійснював також В. Вербець, який присвятив деякі наукові статті проблемі формування національної свідомості молоді, реалізації молодіжного потенціалу в процесах державотворення [6] тощо. Свій внесок з метою розв'язання пов'язаних із цим проблем зробили інші теоретики та практики. Крім того, на цю тему проводяться численні семінари, круглі столи, конференції та зустрічі.

На сьогодні актуальним є пошук шляхів вдосконалення правового регулювання діяльності молодіжних організацій. Саме молодіжні громадські організації за нових життєвих реалій стають чи не єдиним посередником між молоддю і державою (молодою людиною віком від 15 до 28 років є майже кожен п'ятий житель України), створюють умови та гарантії для реалізації творчого потенціалу молоді, як у її власних інтересах, так і в інтересах усього суспільства. Вони зосереджують суспільно активну, свідому молодь, яка здобуває завжди необхідний досвід управлінської, організаційної, кадрової та іншої роботи. Люди, що мають таку підготовку, є досить перспективними у майбутньому і можуть стати лідерами нової генерації.

На особливу увагу заслуговує аналіз взаємовідносин держави і молодіжних організацій, проблема визначення меж державного впливу на їх діяльність. Дослідження цих проблем і є метою даної статті.

Насамперед слід зазначити, що правовою базою молодіжних організацій на сьогодні є Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15.12.92 р., Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.93 р. та Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 01.12.98 р.

Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» є важливим у контексті досліджуваної проблеми тільки тим, що у статтях 14–15 він визначає правовий статус молодіжних громадських організацій та гарантії їх діяльності. Ці питання детальніше регламентуються Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації». Аналізуючи останній нормативно-правовий акт, слід зазначити, що у більшості статей він дублює норми Закону України «Про об'єднання громадян», проте є норми, які заслуговують на увагу, зокрема, щодо форм державної підтримки молодіжних та дитячих організацій (фінансової, інформаційної, методичної, організаційної та іншої, якщо вона не суперечить законодавству України). Крім того, такі організації звільняються від сплати за державну реєстрацію та збору за реєстрацію їх символіки.

Згідно з чинним законодавством організовані структури молодіжного руху набувають статусу не тільки певних посередників між молоддю і державою (про що вже йшлося), а й безпосередніх партнерів держави, суб'єктів формування й реалізації молодіжної політики в країні. Закон «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (ст. 8) передбачає участь молодіжних організацій у підготовці та прийнятті рішень щодо молоді органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування. У процесі такої співпраці значно зростає довіра громадян до влади, а це досить важливо для формування громадянського суспільства.

Як бачимо, законодавство закріплює більш тісну взаємодію державних органів з молодіжними організаціями, ніж з іншими громадськими організаціями, але, на жаль, механізми, форми, шляхи, прийоми взаємодії між державними інституціями та молодіжними організаціями не визначені точно і ця проблема ускладнюється тим, що законодавчі акти щодо молодіжних проблем все ж таки є недосконалими, а місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування все ще не готові до копіткої роботи з молоддю. Тому деякі норми даного законодавства так і залишаються поки що декларативними.

Натомість, молодіжні організації більше відчувають вплив, тиск держави. Так, скажімо, проблеми, пов'язані з реєстрацією або легалізацією їх. Тут йдеться про надлишковий бюрократизм посадових осіб та відповідних органів, які здійснюють офіційне визнання організацій; про їхні зловживання своїм службовим становищем. Таку поведінку і таке їх ставлення можна вважати відлунням минулого, але на сучасному етапі розвитку нашої держави і суспільства потрібно боротися з цими явищами, використовуючи, зокрема, своє конституційне право на звернення з позовами до суду для забезпечення своїх законних прав та інтересів.

Закон також передбачає створення в Україні координаційного органу молодіжного руху – Українського національного комітету

молодіжних організацій (УНКМО) – спілки, що має об'єднувати більшість легалізованих всеукраїнських молодіжних і дитячих організацій, а також обласних, Автономної Республіки Крим, кіївських та севастопольських міських об'єднань молодіжних і дитячих громадських організацій. УНКМО було створено у 1992 р., проте Конституційний Суд України 13.12.2001 р. визнав неконституційність цього положення [7], аргументуючи це тим, що конкретизація спілки, яка має об'єднувати більшість молодіжних і дитячих організацій, порушує конституційний принцип багатоманітності суспільного життя, оскільки зазначене положення закріплює виключний монopolний статус однієї зі спілок відповідних об'єднань громадян. Крім того, законодавче передбачення об'єднання більшості легалізованих молодіжних і дитячих громадських організацій не відповідає конституційному положенню про свободу об'єднання. Фактичне об'єднання більшості таких організацій можливе, але це має відбуватися поза державним регулюванням виключно на підставі реалізації громадянами права на свободу об'єднання, тобто на основі вільного волевиявлення членів цих громадських організацій.

Отже, ці положення щодо УНКМО втратили чинність з дня ухвалення рішення Конституційним Судом України, проте цей Комітет надалі існує і об'єднує близько 50 загальноукраїнських та регіональних молодіжних об'єднань. Цілі УНКМО на сьогодні – представництво інтересів молоді перед законодавчою і виконавчою гілками влади, представництво та координація діяльності українських молодіжних організацій на міжнародному рівні. УНКМО також бере участь у підготовці законопроектів про молодіжну політику.

Законом (ст. 10) передбачена фінансова підтримка діяльності молодіжних громадських організацій, яка «здійснюється через відповідні органи виконавчої влади, що працюють з молоддю, органи місцевого самоврядування та спілку всеукраїнських молодіжних громадських організацій». «Верховна Рада України обов'язково повинна окремим рядком передбачати у Державному бюджеті видатки на *підтримку* спілки, членами якої є більшість зареєстрованих всеукраїнських молодіжних і дитячих громадських організацій...». А як же тоді здійснюється державна фінансова підтримка тих молодіжних організацій, що не входять до спілки? Це положення також опосередковано порушувало право громадян на свободу об'єднання, оскільки ті об'єднання громадян, які не входять до складу спілки, що об'єднує більшість зареєстрованих молодіжних і дитячих громадських організацій, обмежені у праві на отримання фінансової підтримки. Це, власне, непрямий примус молодіжних чи дитячих організацій, які мають намір одержувати фінансову підтримку, до вступу в зазначену спілку. Тому виходячи з цих причин, Конституційний Суд України своїм рішенням це положення також визнав неконституційним [7].

Місцеві бюджети згідно з законом можуть передбачати певні видатки, проте тільки на реалізацію певних програм молодіжних громадських організацій. Однак нерідко посадові особи державних структур розподіляють фінансування згідно з власними забаганками, хоча зовні вони дотримуються певних планів і конкурсів, оголошують тендери на здійснення тих чи інших ініціатив і проведення заходів.

І не дивно, що організації не розраховують на особливу допомогу на батьківщині, а тому погоджуються на іноземне фінансування. Прикладом може бути такий факт, що фонд «Відродження», який фінансує в Україні відомий американський фінансист і філантроп угорського походження Джордж Сорос, за 10 років свого існування витратив на різні проекти в Україні понад 40 млн дол. [3, с. 22]. Віддаючи належне вкладу західної демократії у розвиток громадянського суспільства в Україні, разом з тим хотілося б сподіватися, що й вітчизняні меценати зрозуміють важливість розвитку молодіжних організацій в Україні.

Іноколи в життєвій реальності можна спостерігати також окремі випадки, коли навіть саме поняття громадської організації, не тільки молодіжної, ганьбиться з боку деяких псевдоорганізацій, що використовують дану назву заради того, щоб отримати «грант». Адже ні для кого не секрет, що Україна щороку отримує сотні мільйонів доларів закордонної допомоги, спрямованої на розвиток демократії та громадянського суспільства, а конкретніше – на розширення мережі громадських, у тому числі молодіжних, організацій. Зарубіжні експерти неодноразово зазначали, що вітчизняні громадські організації більшою мірою функціонують для отримання спонсорської та донорської допомоги, які в деяких випадках не спрямовують на формування громадянського суспільства та демократії в Україні.

Слід також відверто говорити про проблеми взаємозв'язку громадських організацій і держави. Йдеться про відносини співпраці, партнерства і взаємодопомоги. Прикро стверджувати, але державні органи все ще зверхньо і з острахом ставляться до громадських організацій: намагаються всебічно контролювати їхнє громадське життя, встановлювати певні межі цієї діяльності, вбачаючи в них загрозу.

Натомість, державні та недержавні структури мають переслідувати одну основну мету – створення умов для розвитку особистості. Для цього вони повинні діяти в межах одного правового поля. Крім того, законодавство, яке регулює їхнє функціонування, повинно бути вдосконалене згідно з вимогами правотворчої техніки та юридичної стилістики, не

містити протиріч і відповідати світовим стандартам тощо.

У цьому контексті важливими є формування і підвищення правової свідомості та правової культури молоді, підвищення суспільної активності й ініціативи молодих людей, створення сприятливих умов для звернень громадян та їх організації до суду для захисту своїх прав і законних інтересів. Саме так можна зменшити тиск і втручання держави у функціонування громадських організацій і завдяки цьому трансформувати відносини між ними у партнерські.

Орієнтуючись на цінності свободи і демократії, ми повинні розбудовувати суспільно-політичні інституції в Україні, через які можна досягти конституційної мети – формування громадянського суспільства і правової держави. Активна участь у цій діяльності молодіжних громадських організацій – запорука досягнення визначеної мети.

Література

1. *Копончук С.* Можливості неурядових аналітичних інститутів – для громадянського суспільства // www.ucipr.kiev.ua.
2. *Онищенко О. С.* Шляхи формування в Україні громадянського суспільства // *Правова держава: Щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.* – К., 2002. – Вип. 13. – С. 10–19.
3. *Розвиток громадянського суспільства в Україні / Укл. Л. Шара, І. Підлуська та ін.* – К., 2002. – 59 с.
4. *Криворучко Ю.* Молодь як суспільний чинник формування громадянського суспільства України // *Громадянське суспільство як здійснення свободи: центрально-східноєвропейський досвід / За ред. А. Карася.* – Л., 1999. – С. 309–316.
5. *Головченко В.* Молодіжний рух української діаспори // *Українська діаспора.* – Київ; Чикаго, 1994. – № 6. – С. 70–95.
6. *Вербець В.* Проблеми формування національної свідомості молоді // *Наукові записки «Острозька Академія».* – Острог, 1999. – Т. 2. – Ч. 1. – С. 231–234; *Вербець В. В.* Проблеми реалізації молодіжного потенціалу в процесах державотворення // *Наукові записки. Сер. «Право».* – Острог, 2001. – Вип. 2. – С. 59–62.
7. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого ст. 2, частини другої ст. 6, частин першої, другої ст. 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації) // Вісник Конституційного Суду України.* – 2001. – № 6. – С. 22–27.

